

זר

מקורות - (א) במדבר י"ח א-ז, במדבר י"ח כא-כב.

(ב) זבחים טו-טז. "כל הזבחים... אליכם" (עדיף עד "ולא לפני במה"), תוס' ד"ה היכן.

(ג) זבחים לב. "ושחט שחיטה... בכל אדם", מנחות יט. "וסבר ר"ש... אף שחיטה בזרים", זבחים לב. תוס' ד"ה ת"ל.

(ד) זבחים קיב: (בסוף-קיג. "ומה בין... ובזה").

(ה) יומא מה. "דתניא ונתנו... קמ"ל", רש"י ד"ה וכי תעלה, זבחים סה. "ת"ר והקריבו... בעצמו של כהן", תוס' ד"ה וכי, מנחות יח. - המשנה, מנחות יט: (בסוף-כ. "מתקיף לה... לגבי מזבח").

(ו) מנחות ט. "איתמר בללה חוץ... העזרה פסולה", תוס' ד"ה מקמיצה, תוס' ד"ה ומדכהונה.

(ז) זבחים יד-יד: "בעי מיניה מרב חסדא... אפילו לרבי שמעון", תוס' ד"ה הג"ה, תוס' ד"ה והרי, [יומא מב. "איתמר שחיטת... ובעיא כהונה", תוס' ד"ה שחיטה, תוס' ישנים ד"ה שחיטת].

(ח) [זבחים סח: "אמר רב... סכין מטמא אבית הבליעה", זבחים סט. "א"ר יצחק שמעתי... במנחה בבמה"].

(ט) יומא כז: "א"ר אסי אמר ר' יוחנן... הואיל ועבודת יום היא".

(י) זבחים יד: (בסוף-טו. "איתמר אמר עולא... תיובתא", זבחים טו-טז: "הוליכו זר והחזירו... לאמטוייה", [מנחות ו: "אמר רב זר שקמץ... סמך ליה"].

(יא) רמב"ם הלכות ביאת מקדש ט/א-ב, הלכות פסולי המוקדשין א/כז, הלכות כלי המקדש ג/י-יא.

(יב) מקדש דוד טו/א.

א. פתיחה

המוקד המרכזי של סוגיות הפרק הראשון הוא ענייני מחשבה. הסוגיות עוסקות בהרחבה בדין שלא לשמה, ויש גם דיון מצומצם יותר במחשבת פיגול. פסולים בגברא אינם נידונים בצורה מסודרת בפרק זה, והדיון אודותיהם פותח את הפרק השני על רקע המשנה בדף טו: שמונה רשימה של פסולים כאלו.

אבל העיסוק בעבודת ההולכה גורר בעקבותיו בין השאר את הדיון ביחס לזר, ודיון זה פותח עבורנו צוהר לנושא הרחב של פסולים בגברא. בהקשר של זרות יש בסוגייה שני מוקדים :

מוקד אחד - בדף יד-יד: ביחס להולכה בזר.

מוקד שני - בדף טו. על רקע הדין של הולכה שלא ברגל.

לדיון בדין זר יש השלכות גם על הגדרותיה השונות של 'עבודה' בהקשר של קדשים, ועניין זה מחזיר אותנו לדרך המלך של הפרק הראשון. מבחינת עצם הדין ניתן לדבר על שלושה רבדים :

רובד אחד - דברים שנחוץ בהם כהן, אך לא נפסלים בזר. ברובד זה שני סעיפים :

סעיף אחד - דברים שאינם מעכבים כשלעצמם, ועל כן גם זר אינו פוסלם.

סעיף שני - דברים המעכבים ודרוש בהם כהן, ולמרות זאת זר לא פוסל בהם.

רובד שני - דברים שזר פוסל ומחלל אותם, אבל אין בהם חיוב מיתה.

רובד שלישי - דברים שזר פוסל ומחלל אותם, ויש בעקבותיהם חיוב מיתה.

שני הרבדים האחרונים וההבדל ביניהם במישור של חיובי עונשים, נידונים בעיקר בסוגיות במסכת יומא, ואנו לא נעסוק בהם בשיעור זה.

ב. מקור דין זרות

כנקודת מוצא נפתח עם הסוגייה בתחילת הפרק השני. המשנה הראשונה בפרק מונה שורה של פסולים, וזר הוא הראשון שבהם. הכותרת של המשנה מתייחסת לקבלת הדם, אבל בתמונה הכוללת יש להפריד ברמה הראשונית בין שחיטה לשאר העבודות. שחיטה כשרה בזר, ורק הקבלה והעבודות הבאות אחריה נפסלות אם נעשו על ידי זר. ביניהן בודאי הזריקה, ואפילו ההקטרה, חרף העובדה שעצם ההקטרה אינה מעכבת. בהולכה יש דיון נפרד בסוגייתנו.

הגמ' מחפשת מקור לדין של זרות, והיא מפרידה בין שני היבטים של דין זה :

היבט אחד - עצם האזהרה שמוסבת על זר.

היבט שני - חלות של פסול וחילול בעבודתו של זר.

היבטים אלו של מקור הדין באים לידי ביטוי בשלוש קבוצות עיקריות של

לימודים המשמשים כמקור לדין זרות :

קבוצה אחת - פעולות שבהן יש פסוקים הקובעים צורך חיובי בעבודת כהן.

קבוצה שנייה - פעולות שבהן יש פסוקים האוסרים על עבודת זר.

קבוצה שלישית - פעולות שנעשות על המזבח, ובהן ניתן ליישם את הטיעון של

'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח'.

הגמ' בראשית הפרק השני מובאת מחלוקת. לוי לומד מפסוק בפרשת אמור, ואילו

תנא דבי ר' ישמעאל מבסס קל וחומר על אזהרה המופיעה בפרשת קרח. ניסוח

הפסוק שממנו לומד התנא דבי ר' ישמעאל הוא ניסוח שלילי, 'וזר לא יקרב אליכם'.

על רקע זה מעירים התוס' על אתר :

"תימה - נימא מיוהקריבו בני אהרן - דדרשי 'מקבלה ואילך מצות כהונה! מיהו עדיפא

משני לאו גמור מזוכל זר לא יקרבי "

(ובחים טו. תוס' ד"ה היכן)

על פי דברי התוס' לומדת הגמ' שקיים לאו, וזאת מעבר לעצם המקור לדין זר.

המקור עליו מצביע התוס' עשוי לשמש ברמה של איסור עשה בלבד, ויתכן שאפילו

לא כאיסור עשה. ניתן להבין שהדרשה של 'מקבלה ואילך מצות כהונה' (ובמקביל

במנחות 'מקמיצה ואילך מצות כהונה') לא נאמרה במישור האיסורי כלל. דרשה זו

נאמרה רק כצורך חיובי בכהן, ולא כאיסור על עבודת זר.

מכל מקום, ממהלך הגמ' ומדברי התוס' רואים שניתן לדבר על שני סוגים שונים

של מקורות לדין זרות. סוג אחד שולל זר וקובע בו פסול וחילול, וסוג שני מביע

דרישה חיובית של עבודת כהן, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בפסוק שמצטטים התוס' ובעוד פסוקים רבים בתורה¹.

הסוג השלישי איננו מקור מובהק בדומה לשני הסוגים הקודמים. מדובר במעין סברה הנשענת אמנם על דרישה מסויימת שמופיעה בפסוקים. הרעיון הוא שבכל מקום שבו יש פעולה התלויה בצורה הכרחית במזבח, מפקיעים זר מכח הסברה של 'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח'.

עניין זה קשור גם להיקף ההשפעה של המקורות השונים. הסוגייה בדף יד: מביאה מחלוקת אמוראים בנוגע להולכה בזר. ובגמ' מופיעות שתי דעות עיקריות². לדעת רבה ורב יוסף הולכה בזר תהיה תלויה במחלוקת ר' שמעון וחכמים, כלומר ר' שמעון יכשיר הולכה בזר וחכמים יפסלו אותה, ואילו לדעת ר' אלעזר הולכה בזר תיפסל לכולי עלמא. יסוד דבריהם של רבה ורב יוסף הוא התלות של פסול זר ב'עבודה':

"... רבי שמעון דאמר 'עבודה שאפשר לבטלה לאו עבודה היא' - כשרה בור, לרבנן - פסולה..."

(זבחים יד:)

הגמ' קובעת כאן קביעה כפולה. הגמ' אומרת ש'עבודה' מתפקדת הן כתנאי הכרחי והן כתנאי מספיק לעניין פסלות זר. קביעה כפולה זו נובעת מההשלכה של הגדרת עבודה על דיני עבודת זר הן בדברי ר' שמעון והן בדברי חכמים.

בדעת חכמים רואים שהגדרת פעולה מסויימת כ'עבודה' היא תנאי מספיק כדי לפסול זר. בדברי ר' שמעון רואים שהפקעת הגדרה של 'עבודה' מפעולה מסויימת מכשירה בה זר, ולפיכך 'עבודה' היא תנאי הכרחי לפסלות זר. על הנקודה הזו מערער אב"י, ראשית כל מפעולת השחיטה:

"... א"ל אב"י - והא שחיטה דעבודה שא"א לבטלה וכשרה בור! א"ל - שחיטה לאו עבודה היא. ולא? והאמר ר' זירא אמר רב - שחיטת פרה בור פסולה... אמר רב שישא בריה דרב אידי - מידי דהוה אמראות נגעים, דלאו עבודה היא ובעיא כהונה"

(זבחים יד:)

קושיית אב"י מובילה לסיוג מסויים. 'עבודה' היא תנאי מספיק לפסול זרות כאשר עוסקים במסגרת של קדשים. אך מחוץ לעולם של קדשים קיימים דברים הטעונים כהן, אף על פי שאינם קשורים לעבודה. אב"י ממשיך ומקשה:

1 עיין למשל בויקרא י"ז ה-ו.

2 בראשית הסוגייה מופיעה גם דעת רב חסדא, אך הגמ' מקשה עליה ומותירה אותה בתיובתא.

"... והרי הולכת אברים לכבש דעבודה שאפשר לבטלה היא ופסולה בור..."

(ובחים יד:)

מכח קושייה זו דוחה אביי את דברי רבה ורב יוסף, ובגמ' מובאת דעת ר' אלעזר הסבור שהולכה בזר פסולה אפילו לר' שמעון, משום שפסול זר אינו חייב להתבטא רק בעבודה שאי אפשר לבטלה.

אמנם, גם במסגרת דברי ר' אלעזר לא ברור האם התלות שבין פסולות זר ובין הגדרת 'עבודה' נדחית. שהרי רבה ורב יוסף מניחים שתי הנחות :
הנחה אחת - פסול זר תלוי ב'עבודה'.
הנחה שניה - הגדרת עבודה קשורה ליכולת ביטול.

בהתאמה, ניתן לפרש את הדחייה של אביי בשתי דרכים. אפשר להבין שהוא דוחה את העיקרון, ולדעתו פסול זר מתפשט גם על דברים שאינם מוגדרים כעבודה כלל. אבל ניתן להבין שאת העיקרון מקבל גם אביי, אלא שהגדרתו ל'עבודה' שונה מזו של רבה ורב יוסף. לדעת אביי גם עבודה שאפשר לבטלה מוגדרת כעבודה, ומשום כך היא פסולה בזר.

זהו אם כן העיקרון שניתן לדלות מתוך הגמ' שלנו, עיקרון הקושר 'עבודה' בפסול זרות. בשלב מסויים מעירה הגמ' על אפשרות שזר יפסל בעבודה שאפשר לבטלה רק אם יש פסוק מפורש הדורש כהן בעבודה כזו. על רקע זה מקשים התוס' מתוך הגמ' ביומא כז, שם משמע שדרוש כהן בשני גזרי עצים, ולפי מערך הילפותות שנוצר חסר לנו מקור לשם לימוד זה :

"... וא"כ רבי שמעון דבעי ב' כהנים התם לישני גזרי עצים, מנא ליה? דהא כהן דכתב

גבי הולכת אברים - אצטריך לגופיה משום דאפשר לבטלה!..."

(ובחים יד: תוס' ד"ה והרי)

תשובת התוס' מובילה אותנו למקור השלישי של פסול זרות :

"... וי"ל דרבי שמעון לטעמיה, דאמר התם - הצתת אלתא לא צריך למכתב ביה כהן,

דוכי תעלה על דעתך שזר קרב למזבח... וא"כ רבי שמעון ע"כ שני גזרי עצים בעו

כהונה בלא קרא, מטעמא דוכי תעלה על דעתך..."

(ובחים יד: תוס' ד"ה והרי)

הנימוק של וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח מופיע בגמ' בעוד כמה הקשרים, והראשונים מנו דוגמאות נוספות. דוגמה לשימוש בנימוק זה כבר על ידי התנאים, מופיעה בגמ' להלן בדף סה, שם נחלקו התנאים אם יש צורך בפסוק מיוחד כדי ללמוד על הצורך בכהן במליקה.

דין כהונה במליקה מורכב משתי הלכות :

הלכה אחת - הצורך בכך שכהן ימלוך ולא זר.

הלכה שניה - הצורך למלוך בעצמו של כהן, ולא בסכין.

לדעת ר' עקיבא, קביעת התורה³ שיש צורך בכהן במליקה מתייחסת להלכה השניה בלבד. ההלכה הראשונה אינה זוקקת פסוק, והיא נלמדת מתוך הנימוק של וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח.

דברים דומים נאמרים בגמ' במנחות ביחס למליחה. הגמ' מעלה אפשרות שפסול מליחה בזר לא נלמד מפסוק אלא מהסברה של וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח. רש"י על אתר מבאר :

"דמליחת קומץ בראשו של מזבח היא, כדאמר בשמעתא... "

(מנחות כ. רש"י ד"ה שזר קרב)

ביטוי דומה נאמר ביומא מה. ביחס להצתת אליתא. שם נאמר הנימוק הזה בדעת ר' שמעון, ומשמע מהגמ' שעקרונית גם ר' יהודה מסכים לטיעון מסוג זה, אלא שהוא סבור שהצתת אליתא אפשרית גם בלי שהזר יקרב למזבח. הזר פשוט יכול להצית את האליתא מלמטה.

נוסיף לקשת הדוגמאות עוד שני מקרים שעולים בתוס'. מקרה אחד עוסק בהרמת הדשן, ומקרה נוסף בהגשה ותנופה. ביחס להרמת הדשן מופיעה בגמ' ביומא מחלוקת האמוראים הבאה :

"אמר ריש לקיש - כמחלוקת בהוצאה כך מחלוקת בהרמה, ורבי יוחנן אמר - מחלוקת בהוצאה, אבל בהרמה דברי הכל עבודה היא. מאי טעמא דריש לקיש? אמר לך - אי ס"ד עבודה היא, יש לך עבודה שכשירה בשני כלים?... "

(יומא כג:)

ריש לקיש ור' יוחנן מתייחסים למחלוקת תנאים הנוגעת להכשר בעלי מומין בהוצאת הדשן. לדעת רבי אליעזר בעלי מומין כשרים להוצאת הדשן, ואילו ר' ישמעאל חולק. מחלוקת האמוראים היא האם ניתן להרחיב את מחלוקת התנאים גם להרמת הדשן. בנקודה זו מקשה התוס' :

"... וקשה לי - לריש לקיש דמוכח דלאו עבודה היא... איכ' למה לי קרא לרבי אליעזר להכשיר בעלי מומין? ומאי טעמא דתנא קמא דפסל בעלי מומין להוצאה? ויש לומר, משום דבעל מום חשיב כמו זר, דס"ד אמינא וכי תעלה על דעתך שזר ובעל מום

קריבים לגבי המזבח, ולהכי צריך קרא לר"א, והיינו טעמא דתנא קמא דפסל" (יומא כג: תוס' ד"ה יש)

התוס' משוים את הזר לבעל מום בנוגע להרמת הדשן. מתוך כך הם בונים מהלך מסויים במסגרת שיטת ריש לקיש. ריש לקיש סבור שהרמת הדשן אינה עבודה. ראייתו היא מכך שהרמת הדשן נעשית בשני כלים בלבד, בכתונת ובמכנסיים. אם הרמת הדשן אינה עבודה, לטענת ריש לקיש, יכשיר אותה ר' אליעזר אפילו בבעל מום ובהתאם להרחבת התוס' גם זר יוכשר בה. סמיכת טענה זו לעובדה שהרמת הדשן נעשית בשני כלים (כך לפי ריש לקיש), בנויה על טיעון כפול : טיעון אחד - אם אפשר להרים את הדשן בשני כלים, סימן שאין זו עבודה. פעולה שאינה עבודה כשירה בזר ובעל מום.

טיעון שני - אם אפשר להרים את הדשן בשני כלים, הרי שהרמת הדשן לעולם אינה מתבצעת על ידי כהן. על רקע דרשת הגמ' בזבחים יז: ניתן ללמוד שרק בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם, כלומר כהן המשמש בשני בגדים הוא זר במידה מסויימת. לפיכך מכיון שהרמת הדשן כשירה בשני כלים, היא כשירה בזר ובעל מום. כאן מקשים התוס' משום שהם באים מנקודת מוצא הקובעת שזר פסול רק בפעולות המוגדרות כעבודה. לפיכך עלינו לשאול על הרמת הדשן בשתי רמות : רמה אחת - לשיטת תנא קמא. מדוע הוא פוסל זר בפעולה שאינה 'עבודה'? רמה שניה - לשיטת ר' אליעזר. מדוע הוא מצריך פסוק מיוחד להכשר זר? הרי אין שום ה"א לפסול זר משום שלא מדובר ב'עבודה'!

בנקודה זו משלב התוס' את הנימוק של 'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח'. נימוק זה פוסל זר (וגם בעל מום לפי התוס') גם בפעולות שאינן עבודות, כמו הרמת הדשן. חידוש זה בא לידי ביטוי בשתי הרמות של הקושייה, דהיינו לפי תנא קמא זהו הנימוק שפוסל זר מהרמת הדשן, ולפי ר' אליעזר זו התשתית שהיתה עשויה לפסול זר אלמלא היה פסוק מיוחד המכשירו להרמת הדשן. מעבר ליישום של 'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח' ביחס להרמת הדשן, רואים בתוס' שלא מדובר בסברה נוספת גרידא לפסול זר. מדובר במקור המוסב על תחומים שזר אינו מופקע מהם בערוצים הרגילים של לימוד ישיר מפסוק. יישום נוסף שעולה בתוס' לסברה הזו, הוא ביחס להגשה ותנופה. התוס' מתייחסים לקביעת הגמ' במנחות ט. ש'מקמיצה ואילך מצות כהונה' :

"הגשה ותנופה נמי בעו כהונה, שאין זר קרב אצל המזבח... "

(מנחות ט. תוס' ד"ה מקמיצה)

התוס' לא מבארים האם הסברה של 'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח' מרבה את ההגשה והתנופה חרף אי היותן עבודות, או שמא זהו סימן לכך שברמה מסויימת גם הגשה ותנופה הן עבודות. על כל פנים, סברת אי הקירבה של זר למזבח מרבה גם פעולות שאינן מתרבות מפסוקי זר המפורשים⁴.

נסיים נקודה זו עם הדין של מליחה, שעולה בדברי תוס' הרא"ש. דבריו מוסבים על המשנה בקידושין לו., בה נמנים דברים הנוהגים באנשים ולא בנשים. המשנה מפרטת שמונה דברים, ותוס' הרא"ש דן בהשמטות שאינן במשנה :

"... ופתיתות ומליחות דלא קא חשיב צ"ע אם הם כשירות בור... ומיהו אין ראייה שתפסל בור, שאין הזבח נפסל אם לא מלחו בראשו של מזבח"
(קידושין לו. תוס' הרא"ש ד"ה הסמיכות)

המשנה לא מונה מליחות, ותוס' הרא"ש מסתפק האם זו סתם השמטה או שמא מליחה אכן כשירה בזרים ובנשים. מדוע שנכשיר מליחה בזר (אם באמת נדייק בדברי המשנה בקידושין, ולא נניח שהמליחה הושמטה)? תיתכנה שתי אפשרויות :
אפשרות אחת - מליחה אינה כלולה בקטגוריה של וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח. את המליחה אפשר לבצע גם בריחוק מהמזבח. כך משמע מדברי תוס' הרא"ש עצמו⁵.

אפשרות שנייה - סברת 'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח' אינה מסוגלת לפסול. סברה זו מסוגלת ליצור דרישה חיובית של כהן, אבל אם זהו המקור היחיד לדרישה זו בפעולה מסויימת, היא לא תפסל בזר⁶.

בנקודה זו יש להוסיף ביסוס לסברה של 'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח' כמקור ממשי לפסול זר. בגמ' אין מקור לסברה זו, אבל ברש"י ביומא הדבר מעוגן בפסוק מפורש :

4 עיין במגילה כ: תוס' ד"ה לקמיצה. לדעת התוס', זר כשר לתנופה והגשה, וזאת בניגוד לדברי התוס' במנחות. עיין גם בקידושין לו. תוס' ד"ה הסמיכות.

5 וכבר ראינו בגמ' ביומא מה. מחלוקת ביחס להצתת אליתא בנקודה זו. לפי ר' שמעון הצתת אליתא מחוייבת להיות על גבי המזבח, ולכן אפשר ליישם שם את הנימוק של וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח. לפי ר' יהודה האפשרות להצית במפוחא מלמטה מספיקה כדי להפקיע נימוק של קירבת זר למזבח.

6 אמנם, מליקה נלמדת מסברת וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח, וזר פסול במליקה. אך יתכן שהצורך של כהן במליקה נושא אופי מיוחד, מעבר לשאר העבודות.

"... וכי תעלה על לב שזר קרב לגבי מזבח? והלא נאמר 'אך אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו' "

(וימא מה. רש"י ד"ה וכי תעלה)

אם אכן מאמצים את הפסוק של רש"י, ניתן לסכם את המקור לדין זרות בשלושה אפיקים אפשריים :

אפיק אחד - קבוצת פסוקים המבטאת דרישה חיובית של כהן.

אפיק שני - קבוצת פסוקים הפוסלת בצורה ישירה את הזר.

אפיק שלישי - פסוק האוסר על זר להתקרב למזבח, ובכך מפקיע ממנו ביצוע פעולות הנעשות על המזבח.⁷

ג. אופי פסול זרות

על רקע פרישת המקורות של פסול זר והיישומים שלהם בסוגיות השונות, נוכל לחזור לפסוקים עצמם ולראות בהם שיש שני ערוצים עיקריים בהבנת פסול זה. נבחן את פסוקי פרשת קרח :

"ושמרו משמרתך ומשמרת כל האהל אך אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו... ושמרו את משמרת אהל מועד לכל עבדת האהל וזר לא יקרבו אליכם"

(במדבר י"ח ג-ד)

בפסוק ג' יש הרחקה כללית של הזר מהמזבח ומכלי הקדש, בלי איזכור של 'עבודה'. בפסוק ד' נאמר לכהנים 'וזר לא יקרבו אליכם' וכאן מוסבים הדברים על עבודת האהל. הראשונים נחלקו בשאלת הכתובת של אזהרה זו. מפשט הגמ' בזבחים טז. ומדברי הרמב"ם והחינוך⁸ עולה שהאזהרה היא לזר עצמו. רש"י על התורה מבאר שזו אזהרה לכהנים להרחיק זרים. על כל פנים, ניתן לדבר לאור הפסוקים על שני ערוצים נפרדים בפסול זרות :

ערוץ אחד - זר מופקע מעבודה, גם אם זו עבודה המנותקת מהמזבח.

ערוץ שני - זר מופקע מקירבה למזבח ולכלי הקדש, גם אם אין זה כרוך בעבודה.

7 יש לדון בהקשר זה האם עיקר הבעיה הוא בקירבה למזבח, או שמא הקירבה למזבח רק מהווה סימן לכך שמדובר בעבודה, והזר נפסל בסופו של דבר משום שמדובר בעבודה. עיין בהקשר זה במשנה למלך בהלכות ביאת המקדש ט/טו.

8 הרמב"ם בספר המצוות לא תעשה ע"ד, והחינוך במצווה ש"צ.

אמת היא שחלק גדול מהמקומות בהם מופקע זר כולל את שני הערוצים הללו, בהיותו מתפקד הן כעבודה והן כקירבה למזבח. אבל ניתן למצוא את הפיצול בין הגורמים הללו, לשני הכיוונים.

כדוגמה לעבודה שאינה קשורה למזבח, אפשר לדבר על הולכה (ואולי אפילו על הקבלה⁹). הקבלה ובעיקר ההולכה אמנם מכינות את הקרבן לקראת העלאתו למזבח, אבל אין זו עבודה הקשורה למזבח. לפיכך הפקעתו של זר מהולכה (לפי אותן דעות שהולכה פסולה בזר) תהיה על רקע הגדרת ההולכה כעבודה.

מנגד, יש דברים שמהם זר מופקע אף על פי שאינם עבודה, ואת הפקעתו נבנה על היסוד של קירבה למזבח. ראינו את הדבר באופן בולט ביחס להוצאת הדשן והרמתו ביומא כג.; וכן במנחות ט. ביחס להגשה ותנופה.

האפשרות של יסוד נפרד המפקיע זר מקירבה למזבח גם בלי קשר לעבודה, עולה בצורה קיצונית בדברי המשנה למלך. בהלכות ביאת מקדש ט/טו דן המשנה למלך בהרחבה בשאלת איסור כניסה של זר לעזרה. נקודת המוצא שלו היא פסיקת הרמב"ם ביחס לבעלי מומין, שאסורים בכניסה לשטח של 'בין האולם ולמזבח', על סמך המשנה בכלים פ"א מ"ט. לפי רוב הראשונים מדובר במעלה מדרבנן והם מדייקים זאת מהגמ' בסוכה מד.¹⁰, אבל הרמב"ם בפירושו למשנה בכלים קובע שהאיסור בין האולם ולמזבח לגבי בעלי מומין הוא איסור דאורייתא.

מתוך כך דן המשנה למלך בזר, ותמה על כך שאין ברמב"ם איזכור לאיסור כניסה על זר. יתירה מזו, במנחות כז: נידון בגמ' האיסור של ביאה ריקנית להיכל, ומהרמב"ם משמע שאיסור זה חל דווקא על כהנים. יתכן אם כך שאפילו להיכל אין איסור כניסה לגבי זר, על אחת כמה וכמה לעזרה.

נראה, שמונחים של איסור כניסה כפי שמציג אותם המשנה למלך הם באמת חידוש מרחיק לכת ביחס לזר, וקשה לקבלו במסגרת הרמב"ם. אבל ניתן להציע אפשרות מתונה יותר בכיוון של המשנה למלך, על רקע הדיון שלנו ביסוד של איסור עבודה לעומת היסוד של 'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח'. לשם הבנת אפשרות זו נקדים הלכה מהתחום של שתויי יין :

"יראה לי שכל כהן הכשר לעבודה, אם נכנס מן המזבח ולפנים והוא שתוי יין או שכור... אע"פ שלא עבד עבודה - הרי זה לוקה, הואיל והוא ראוי לעבודה ונכנס בשעת

9 אמנם על רקע הפסוקים יש להבין שהפקעת הזר מקירבה למזבח אינה מתמצית בהרחקתו מן המזבח אלא כוללת גם את הרחקתו מכלי הקדש. לפיכך מכיון שהקבלה היא בכלי שרת, סביר להניח שהזר מופקע ממנה ולא רק על רקע היותה עבודה.

10 עיין בסוכה מד. תוס' ד"ה אמר.

העבודה מנוול ככה, והרי הוא מוזהר שלא יכנס - לוקה"
(רמב"ם הלכות ביאת המקדש א/טז)

גם הראב"ד וגם הרמב"ן חולקים על הרמב"ם בנקודה זו. וכך כותב הראב"ד :

"א"א - זה לא מצאתיו אלא כשהוא קרב למזבח..."
(השגת הראב"ד בהלכות ביאת המקדש א/טז)

בניסוח חד יותר מבאר גם הרמב"ן ששתויי יין ודומיהם מתחייבים רק אם עבדו,
ואין חיוב על כניסה בעלמא :

"... בבאכם אל אהל מועד - יאין לי אלא בבואם להיכל, בגשתם למזבח מניין נאמר
כאן ביאת אהל ונאמר בקידוש ידים ורגלים ביאת אהל, מה להלן עשה גישת מזבח
כביאת אהל אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל - לשון רש"י ותורת כהנים. והנראה
לפי ההקשר הזה שאין הכהן חייב מיתה בגישת המזבח ולא בביאת האהל אלא אם כן
עבד שם עבודה... שאין האזהרה שם אלא שלא יעבוד..."
(רמב"ן על התורה ויקרא י/ט)

מדברי הרמב"ם רואים שיש איסור ביאת מקדש גם כאשר אין עבודה בצידו.
הראב"ד והרמב"ן חולקים, וניתן להעלות שתי הבנות בדבריהם :

הבנה אחת - האיסור ביסודו אינו איסור כניסה אלא איסור עבודה.

הבנה שניה - האיסור ביסודו הוא איסור של חדירה למקדש במנותק מעבודה.
השאלה היא איך להגדיר חדירה למקדש. הרמב"ם מגדיר את הכניסה הפיסית כחדירה
למקדש, אבל אפשר להגדיר חדירה למקדש ככניסה תפקודית.

לפיכך, כאשר כותבים הראשונים ששתויי יין ודומיהם מתחייבים רק אם הם
עבדו, אין בכך שלילה הכרחית לקו המחשבה של הרמב"ם, אלא הגדרה צרה יותר של
כניסה. העבודה מכל מקום היא שיעור בכניסה ובחדירה למקדש, ולא חלק מהותי
מהגדרת האיסור.

יתכן שיש לחלק בנקודה זו בין הראב"ד לרמב"ן. מדברי הרמב"ן משתמעת בצורה
ברורה ההבנה הראשונה. הרמב"ן מדבר מפורשות על כך שמתחייבים רק אם עובדים
משום שהאזהרה היא שלא יעבוד. לעומתו, מהראב"ד משמע שהוא מקבל עקרונית
את הקו של הרמב"ם, ומחלוקתו היא בהגדרת השיעור של כניסה¹¹. הראב"ד לא מזכיר

11 עיין בנקודה זו בדברי הראב"ד בתורת כהנים שמיני פרשתא א' ה"ד. הראב"ד מביא שתי
הבנות באופי האיסור של שתויי יין. לפי אחת מהן האזהרה היא על עבודה בשתויי יין, ולפי
השניה האזהרה היא על שתויי יין בכל שעה שראויה לעבודה ולא דווקא כאשר הכהן עובד
בפועל.

ביטויים של עבודה, ומשמע ממנו שמידת הקירבה צריכה להיות קירבה לגבי מזבח, אבל אין בכך כדי לקבוע את אופי האיסור אלא רק את שיעורו¹².
 אם נקבל את החלוקה בין הראב"ד לבין הרמב"ן, נוכל למפות את דעותיהם במבנה של שלוש דרגות :

דרגה אחת - הרמב"ם הסובר שיש איסור על עצם הכניסה של שתויי יין.
דרגה שניה - הראב"ד הסובר שיש איסור על הכניסה, אבל כדי שכהן יוגדר כ'נכנס' הוא צריך לעבוד (=קירבה לגבי מזבח).

דרגה שלישית - הרמב"ן הסובר שאין איסור כניסה אלא רק איסור עבודה.
 את המודל הזה ניתן להשליך גם על זר. וכאן נוכל לפצל בין המקורות השונים וההלכות השונות שנאמרו בפסול זרות. אם מדברים על המקורות הישירים של דרישה חיובית לכהן ואיסור מפורש של זרות, נאמר שאלו מכוונים להלכה של איסור עבודה בזר.

בהעדר עבודה נאמר שאמנם אין צורך בכהן אבל עדיין יש איסור על עצם הקירבה, מדין 'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח'. אלא שלא נרחיק לכת כדברי המשנה למלך, ולא נאמר שאיסור זה מדבר על קירבה בלבד. סתם כניסה של זר לעזרה לא תאסר, ורק אם הוא יעשה פעולה כלשהי נגדיר את כניסתו כחדירה למקדש וכקירבה לגבי מזבח.

המשמעות היא שאמנם נדרוש פעולה מסויימת, אבל מכיון שאנחנו לא מחפשים איסור עבודה אלא רק שיעור בכניסת הזר, נוכל לצמצם את ההגדרות של טיב הפעולה שעושה הזר. לא נדרוש פעולה שמוגדרת מבחינה הלכתית כ'עבודה', ונסתפק בכל פעולה שיעשה הזר כדי להגדירו כ'קרב לגבי מזבח'¹³.

הבנה כזו מחזירה אותנו לרמת הפסלות שניתן ללמוד מדין 'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח'. על רקע דברי תוס' הרא"ש בקידושין לו. (אם כי ברור שהוא עצמו לא מאמץ דבר זה) העלינו אפשרות שאין כוח בסברה של 'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח' לפסול ולחלל. כל כוחה הוא במניעה של זר מפעולה מסויימת ברמת הלכתחילה בלבד. גם בנקודה זו ניתן לבנות על ההשוואה לשתויי יין, ויתכן

12 יתירה מזו, יתכן שלפי הראב"ד אין צורך בעבודה כלל. כלומר, שתויי יין מתחייבים רק על כניסה כדברי הרמב"ם, וכל מחלוקתו היא לאן צריך להיכנס כדי להתחייב. יתכן שהראב"ד הבין ברמב"ם שיש איסור כניסה אפילו לעזרה עצמה, ועל כן הוא חולק ואומר שאלו מעלות דרבנן בלבד. איסור הכניסה עליו מתחייבים הוא רק מהמזבח והלאה.

13 תמיכה לאפשרות זו עולה בדברי הגמ' בשבועות יז. שם קובע רב הונא חיוב מיתה לזר שהיפך בצינורא. הגמ' מנמקת חיוב זה בכך שכל קרובי עבודה - עבודה היא, כלומר חיוב מיתה על זרות אינו כרוך ב'עבודה' הלכתית, והוא תקף גם לגבי קרובי עבודה.

שכפי שהם אסורים אבל עבודתם אינה מחוללת, כך גם פסול זרות שנלמד מהם יוסב לאיסור בלבד ולא לחילול.

דיברנו על היסוד של קירבה למזבח בלי קשר לעבודה, וניתן גם לעסוק ביסוד הנפרד של עבודה שאין עימה קירבה למזבח. עניין זה עולה למשל ביחס לבמה. במשנה בדף קיב:-קיג. נאמר שזר כשר בבמה. הגמ' לומדת זאת מפסוק :

"... וכהן - דכתיב 'זורק הכהן...' "

(ובחים קיט:)

רש"י על אתר מבא את הילפותא :

"זורק הכהן את הדם על מזבח ה' פתח וגי', ודרשינן ליה בת"כ בפרשת שחוטאי חוץ - זריקת כהן פתח אהל מועד, ואין זריקת כהן בבמה אלא אף הזרים והעבדים"

(ובחים קיט: רש"י ד"ה זורק הכהן)

עבודה בבמה כשירה בזר, ולפיכך נצטרך לומר ששני היסודות של הפקעת זר בטלים בבמה. היסוד של קירבה לגבי מזבח לא קיים כאן משום שאנו לא נמצאים בתוך מקום מקודש כמו העזרה. היסוד של עבודה לא קיים משום שכנראה גם ברמת העבודה הבמה נחותה מהמקדש.

אלא שנקודה זו אינה מובנת מאליה, ועל כן נדרש פסוק למעט במה. פסוק זה אכן מופנה לפן העבודה שדורש כהן דווקא במקדש, ולא לפן של קירבה לגבי מזבח. עניין זה מדגיש את העצמאות של פסלות זר כדין בעבודה.

יתכן שיש משמעות נוספת להבדל בין הערוץ של פסול זר כפסול בעבודה והערוץ של פסול זר כפסול בביאת מקדש. לשם הצגת משמעות זו נפנה לחקירה שעולה בכמה אחרונים ובין השאר בדברי המקדש דוד. המקדש דוד חוקר את אופיו הכללי של פסול זר, ומעלה שתי אפשרויות :

אפשרות אחת - פסול זר הוא פוסל חיובי של זרות.

אפשרות שניה - פסול זר אינו פוסל חיובי, אלא הוא מתמצה בהעדר כהן.

המקדש דוד תולה את האפשרויות הללו בשתי דעות בתוס' במנחות. הגמ' במנחות מביאה את דעת ר' שמעון, לפיו בלילה פסולה בזר. התוס' מעמתים את דעתו עם פשט הסוגייה ממנה עולה שהמנחה כשירה גם בלא בלילה. כיצד אם כן יתכן שזר יפסול בפעולה שאינה מעכבת? לתוס' יש שני תירוצים :

"... ויש לומר דבלל זר גרע, דמיחל עבודה... אי נמי מכולה מתניתין דייקין דלא כר"ש...

דלרבי שמעון כיון דבעי כהן - אי לא עביד פסול..."

(מנחות יח: תוס' ד"ה ורבי)

לפי התירוץ הראשון של התוס', בלילת זר פוסלת חרף העובדה שבלילה אינה מעכבת. העיקרון הוא שיש דברים שעדיף לא לעשותם כלל מאשר לעשותם בצורה גרועה. תירוץ זה מניח לכאורה שפסול זר אינו העדר כהן גרידא, אלא פסול חיובי. לו היה פסול זר העדר כהן בלבד, היינו מוכרחים לומר שבלילה כשירה בזר. שהרי העדר בלילה כולה אינו פוסל, ולא יהא העדר כהן גרוע מהעדר בלילה שבה גם הכהן נעדר וגם פעולתו נעדרת. כך גם עולה מלשון התוס', המדברים בתירוצם הראשון על הזר כמחלל עבודה. לפסולו יש תוכן חיובי של חילול, ולפיכך עבודתו גרועה מאי עבודה.

לעומת זאת, התירוץ השני לא מקבל את האפשרות שעבודת זר תהיה גרועה מאי עבודה כלל. כאן אמנם שאלת אופי פסול זרות פתוחה, משום שניתן להגיד שזר הוא פסול חיובי ואף על פי כן חושבים התוס' שאין בכוח הפסול החיובי הזה להחיל תוצאות גרועות יותר מאשר אי בלילה כלל. אבל סביר להניח שבתירוצם השני הבינו התוס' את פסול הזר כהעדר בלבד, ומשום כך הם נאלצו לומר שאם העדר כהן פוסל בלילה יש להבין בדעת ר' שמעון שהעדר כל פעולת הבלילה גם הוא פוסל.

המקדש דוד מעלה את החקירה הזו ואת יישומה בשתי הדעות בתוס' במנחות, על רקע סוגיית הגמ' בזבחים טו. בהקשר של אפשר לתקוני. הרעיון הבסיסי הוא שאם יש בזרות פסול חיובי נוכל לומר שפעולת הזר יצרה פגם בלתי הפיך. לעומת זאת, אם הזרות היא רק העדר כהן, סביר להניח שאת פעולת ההולכה שביצע הזר נוכל לבטל ולתקן אותה מחדש.

ניתן לפקפק ביישום של חקירת המקדש דוד במסגרת דברי התוס' ביחס לבלילה. זאת משום שיש הבדל מהותי בין בלילה להולכה. בלילה אמנם לא מעכבת, אבל אם היא נעשית נוצרת בסופו של דבר זהות של מנחה בלולה בחפצא, גם אם לא רואים את הבלילה כעבודה. לפיכך, לאחר פעולת הבלילה בזר יש לפנינו חפץ שהוא יציר כפיו של זר. גם אם נאמר שהזר אינו פוסל חיובי אלא רק העדר כהן, יתכן שלא נוכל להשתמש לכתחילה במנחה שהיא יציר כפי זר.

מעבר לדחיית היישום של המקדש דוד בבלילה מכוח הסברה, נראה שגם התוס' במנחות עצמם הולכים בכיוון אחר. התוס' דנים באותו הקשר גם בבלילה חוץ לחומת העזרה, ומכאן סמך לכך שלא מדובר בספק מקומי בדין זר אלא בספק הקשור לאופיה הכללי של בלילה.

מעבר להסתייגויות אלו, עצם חקירתו של המקדש דוד ניתנת ליישום בסוגייתנו בנוגע לדין של אפשר לתקוני. וכאן יתכן שנחלק על פי ההלכות השונות שראינו בפסול זר. אם מדברים על המסלול של פסול עבודה, נפרש אותו כפוסל חיובי. את

"א"ר אסי אמר רבי יוחנן - זר שסידר את המערכה חייב... מתקף לה ר' זירא - וכי יש לך עבודה שכשירה בלילה ופסולה בור?... אלא כי איתמר הכי איתמר - א"ר אסי א"ר יוחנן - זר שסידר שני גזירי עצים חייב, הואיל ועבודת יום היא..."

(יומא כו:)

גם מהגמ' הזו עולה קשר ברור בין פסול זר ובין הגדרת עבודה, ולפיכך יש בסיס להתקפת ר' זירא על האפשרות של חיוב זר בפעולה הכשירה בלילה. שהרי אם אפשר לסדר מערכה בלילה אין זו עבודה, וממילא נכשיר זר.

לו היינו לומדים מ'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח', לא היה מקום לשיקול של יום או לילה. עצם הקירבה למזבח אסורה, ואפילו אם אין זו עבודה כלל והיא כשירה בלילה.

יש לציין שהתלות העולה מגמ' זו חריפה יותר מזו שראינו בגמ' במנחות. מכאן משמע שמוכרחים לדבר על פסול זר במונחי עבודה, ולא קיים (לפחות בסידור מערכה) ערוץ של 'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח'. בכל אופן, נקודה מסויימת בגמ' תמוהה, ויתכן שיש בכך לשפוך אור על אופי פסול זר.

התוס' ישנים עומדים על כך שיש פער בין דברי ר' יוחנן להתקפת ר' זירא. ר' יוחנן דיבר על חיובו של הזר, ואילו ר' זירא דן בפסולה של עבודתו. התוס' ישנים אכן מפצלים בין היישומים הללו :

"מיהא זר ודאי מוזהר עליה... אבל הכא איירינן בפסול מיתה..."

(תוס' ישנים יומא כו: ד"ה וכי)

לדעת התוס' ישנים דיבר ר' יוחנן על חיוב מיתה ולא על סתם חיוב. חיוב מיתה כרוך בפסול העבודה, ומכאן ראה ר' זירא מקום להתקפתו. עם זאת מציינים התוס' ישנים שגם ר' זירא יסכים לכך שאזהרה קיימת גם בעבודת לילה אפילו כאשר אין חיוב מיתה ופסול עבודה.

וכאן נוכל לחזור לדברים שכבר הזכרנו לעיל. ניתן להבין שפסול עבודה בזר הוא אכן פוסל חיובי, ואילו הטיעון של 'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח' מסוגל רק לאסור עבודת זר ולא לפסול ממש את הפעולה. לפיכך, הכשר פעולה מסויימת בלילה מעיד על אי היותה עבודה, ולכאן היא לא נפסלת בזר. אין זה שולל את הערוץ של 'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח' משום שעדיין ניתן לאסור פעולה כזו על סמך הערוץ הזה, כפי שטוענים התוס' ישנים.

ה. שחיטה, מליקה וחילוק זרים

לסיום נטפל בקיצור בשלושה נושאים :

נושא אחד - מעמד שחיטה.

נושא שני - החילוק בין זרים שונים.

נושא שלישי - מליקת זר.

ביחס לנושא הראשון קובעת הגמ' בדף יד: ששחיטה כשירה בזר, על רקע הקביעה ששחיטה לאו עבודה היא. להכשר שחיטה בזר יש שני מקורות בגמ'. המקור הראשון הוא מפסוק מפורש :

"... זשחט' - שחיטה בור כשרה... אמרת - וכי מאין באתה? מכלל שנאמר זאתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח, יכול אף בשחיטה? תיל זשחט את בן הבקר לפני ה' והקריבו וגו' - מקבלה ואילך מצות כהונה... "

(ובחים לב.)

לגמ' היתה ה'א לרבות איסור זר לשחיטה מפסוק. היינו חושבים שאף השחיטה כלולה בהכרח לשמור את הכהונה לכל דבר המזבח. את המהלך של הה'א והמסקנה ניתן לבאר בשלושה אופנים :

אופן אחד - אלמלא הפסוק הקובע שמקבלה ואילך מצות כהונה, היינו אומרים ששחיטה היא עבודה. המסקנה היא ששחיטה אינה עבודה ולכן אין בה פסול זר. ה'א כזו ודאי מסתברת, משום שבהקשרים שונים השחיטה היא עבודה אפילו למסקנה. ישנם דברים שבהם פן העבודה בשחיטה חזק אפילו יותר מעבודות אחרות, ואת הדבר ראינו בהרחבה ביחס לפסולי המחשבה השונים. עומדים על הדבר התוס' ישנים ביומא לט: בד"ה הנחה.

אופן שני - הה'א היתה ששחיטה היא קירבה למזבח ויש לפסלה בזר מדין 'וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח'. למסקנה שחיטה אינה מוגדרת כקירבה למזבח ועל כן היא כשרה בזר.

על רקע האופן הזה יתכן שיש מקום לחלק גם במסגרת הה'א בין קדשי קדשים לבין קדשים קלים. לאמור, דווקא בקדשי קדשים שבהם יש דין צפון בשחיטה נוכל לראות אותה כקירבה לגבי מזבח, בעיקר אם נבין שזוהי מהותו של דין צפון¹⁴. על כל פנים למסקנה שחיטה אינה כלולה בקטגוריה הזו, והיא כשרה בזר.

14 הבנה זו קשורה להגדרות השונות של צפון. יש לציין שגם לאורה אין הכרח להבין שיש עדיפות לשחיטה בראש המזבח. נוכל לדרוש קירבה למזבח, אך בתוספת הדין של ירך המזבח

אופן שלישי - ההו"א כללה ערוץ שלישי אפשרי של פסול זרות. אמנם לא חשבנו ששחיטה היא עבודה בהקשר של זר, ולא חשבנו שהשחיטה היא קירבה לגבי מזבח, אבל חשבנו לרבות מהביטוי 'לכל דבר המזבח' גם את השחיטה. למסקנה ניתן לומר שאכן קיים שריד לערוץ כזה של 'לכל דבר המזבח' אלא שגם בו יש חריגה ביחס לשחיטה שהותרה מכללה לחלוטין בכל הנושא של זרות. לחילופין ניתן לומר שערוץ כזה עלה רק בהו"א ולמסקנה הוא נשלל. עקב כך שחיטה כשרה בזר.

המהלכים השונים הללו באים לידי ביטוי בתוס' במנחות. כזכור, קושרת הגמ' במנחות ט. בין כהונה ובין פנים. על כך מקשים התוס' משחיטה :

"ואית - הרי שחיטה דלא בעיא כהונה ובעיא פנים... וי"ל דשאני התם משום קבלה, אי נמי שכן מיני דמים"

(מנחות ט. תוס' ד"ה ומדכהונה)

לפי התירוץ הראשון עקרונית אין דרישה של פנים בשחיטה, וכל קיומה נובע מהצורך הטכני של סמיכות לקבלה. עניין זה הוא חידוש מרחיק לכת בפני עצמו, אבל אם נקבל אותו נוכל להבין שהשחיטה מופקעת לחלוטין מתהליך העבודה. לפי התירוץ השני, הקושר את השחיטה לכל מעשי הקרבנות הנקראים מיני דמים, ברור כי השחיטה היא עבודה לפחות בפן של 'פנים'. על כן נצטרך לבאר שאין בה משום קירבה למזבח.

לצד המקור של הגמ' בזבחים לב. מובא היקש המכשיר זר בשחיטה :

"... זסמך ושחט' - מה סמיכה בורים אף שחיטה בורים..."

(מנחות יט.)

היקש זה מעורר את התוס' בזבחים לברר מדוע נחוי פסוק להכשר זר בשחיטה. וכך משיבים התוס' :

"... וי"ל דאי לאו דרשא דהכא הוה ממעטינן שחיטה מדכתיב זתשמרו את כהונתכם דמשמע אפי' שחיטה בכלל..."

(זבחים לב. תוס' ד"ה ת"ל)

ניתן להבין בשיטת התוס' ועל רקע האופנים השונים בהם הסברנו את הגמ' בזבחים לב., שההיקש מסמיכה מלמד רק שהשחיטה אינה עבודה כפי שסמיכה אינה

נעדיף שחיטה בקרקע העזרה וננתק את הדיון בשחיטה בראש המזבח מהדיון באופי ההלכה של צפון. עיין בהקשר זה בזבחים נח. ובתוס' ד"ה קדשי.

עבודה, ולפיכך אין מקום לפסול זר בשחיטה מדין עבודה. אבל עדיין ניתן היה לפסול זר מדין שמירת הכהונה לכל דבר המזבח, ולכך נחוץ הפסוק.

עניין זה מוביל אותנו למידת היכולת להגדיר שחיטה כעבודה. בעניין זה דנים התוס' בדף יד: בד"ה הג"ה, והם מעלים שלוש שיטות:

שיטה ראשונה - רש"י. רש"י מבאר שהשחיטה לאו עבודה היא משום שכל הפסולים הוכשרו בה.

התוס' טוענים ששיטה זו לוקה במעגליות. לפי שיטת רש"י אומרת לנו הגמ' ששחיטה כשירה בזר משום שהשחיטה כשירה בזר (=לאו עבודה היא).

אמנם יש להעיר להגנת שיטת רש"י שהוא לא דיבר על הכשר זר אלא על הכשר כל הפסולים. יתכן שרש"י בונה את הלימוד ששחיטה אינה עבודה על פסולים אחרים, פסולים חיוביים שבכל זאת כשרים בשחיטה. לפיכך, אם פסולים כאלו אינם פוגמים בשחיטה ודאי שניתן להכשיר זר, במיוחד אם נראה את הזר כהעדר כהן ולא כפוסל חיובי, לאור חקירתו של המקדש דוד.

שיטה שניה - הר"י מאורלינ"ש. לטענתו, שחיטה אינה עבודה משום שהמניע לדרישת שחיטה בקדשים הוא העובדה שתמיד דרושה שחיטה, ואפילו בחולין. ממילא הדרישה של שחיטה אינה עבודה.

דבריו מחזירים אותנו לשאלת היחס בין שחיטת חולין לבין שחיטת קדשים, וכבר דיברנו בעבר על מחלוקת רש"י ורמב"ן סביב הפסוק העוסק בשחיטת חולין בפרשת ראה¹⁵. הר"י מאורלינ"ש נוקט קו קיצוני בהשוואת שחיטת חולין לשחיטת קדשים, משום שמדבריו משמע שיש זהות מוחלטת ביניהן ואין שום פן נוסף בשחיטת קדשים למעט היישום של שחיטת חולין בהם.

שיטה שלישית - התוס'. הם מצביעים על כך שהשחיטה אינה נעשית בדרך שירות (משום ששוחט יכול לעמוד בחוץ ולהושיט את ידו פנימה, או להתלות בעזרה) ומכאן ששחיטה לאו עבודה. בסיום דבריהם טוענים התוס' שההגדרה של שחיטה כדבר שאינו עבודה משום שהיא נעשית באופן שמופקע מ'דרך שירות' אינה טובה לשמעון התמני משום שהוא דורש שידי השוחט יהיו לפניו מן העזרה.

טענה זו תמוהה מעט, משום שראיות התוס' אינן חלק מהותי משיטתו. יתכן שגם שמעון התמני סבור שאין דרך שירות בשחיטה ומשום כך היא אינה עבודה. את הדרישה של ידי השוחט לפניו מן העזרה הוא בונה על יסוד אחר, וכל מה שחסר לו לעומת השיטות האחרות זו ראייה, אבל אין בכך הפקעה של הרעיון.

הנושא השני בו נטפל בקצרה הוא האפשרות לחלק בין סוגים שונים של זר. הדרך הפשוטה להגדיר זר היא כמי שאינו מזרע הכהונה. ישנם פסולים שונים שנושקים לפסול זרות. הבולט שבהם הוא חלל שדינו כזר (ואפילו לקולא, שכן מותר לו לשאת גרושה ולהטמא למתים), אבל ברמה מסויימת עבודתו כשירה.

מידת כשרותה של עבודתו נתונה במחלוקת ראשונים. לפי רוב הראשונים עבודתו כשרה עד שהוכר כחלל, ואילו לפי הרמב"ם עבודתו כשרה בדיעבד ואפילו אחרי שהוכר כחלל. מחלוקת זו ממוקדת בסוגייה במכות יא--יב. שם לומדת הגמ' מפסוק את כשרות עבודתו של חלל.

הקשרים נוספים בהם עולה הפן של זרות הם עבודה במחוסר בגדים המוגדרת ברמה מסויימת כזרות על פי הגמ' בזבחים יז: שדורשת זאת מפסוק. בגמ' נאמר שרק בזמן שבגדיהן עליהן כהונתן עליהן, ומכאן העמדתו של מחוסר בגדים כזר ברמה מסויימת¹⁶. האחרונים דנים גם באישה ובאופי פסולה, ויתכן שגם כאן יש יסוד לפן של הזרות. ברמב"ם נוסף לאלו גם הערל :

"הערל הרי הוא כבן נכר... לפיכך ערל שעבד חילל עבודתו ולוקה כזר שעבד..."
(רמב"ם הלכות ביאת המקדש ו/חז)

במסגרת העניינים שנידונו בשיעור יש לשקול סיווג של הזרים השונים לפי הערוצים השונים. יתכן שכדי להצביע על פסול זרות מדין עבודה יש להגדיר זר בצורה כללית יותר ונפסול אפילו זר חלקי. הערוץ של וכי תעלה על דעתך שזר קרב אצל מזבח עשוי לכלול רק זרים גמורים.

אפשרות כזו שבה הגדרת זרות לעניין עבודה קשוחה יותר, עולה במסגרת הסוגייה בכתובות יג: . בגמ' שם מופיעה דרישה של 'זרעו מיוחס אחריו' והראשונים נחלקו האם הדרישה מוסבת על כהן הרוצה לעבוד או על כהן הרוצה לאכול תרומה. אם מקבלים את שיטת הראשונים המסבים דרישה כזו לעבודה בלבד, רואים שהגדרת יחוס וזרות לעניין עבודה קפדניות יותר לעומת תחומים אחרים שזרים מופקעים מהם.

נקודה אחרונה ניגע בה בקיצור, נוגעת למליקה על ידי זר¹⁷. הגמ' דנה באופי הפסול של מליקת זר על רקע סיווג פסולים לקטגוריות של 'פסולו בקודש' ו'אין פסולו בקודש'. סיווג זה עולה בשלושה מוקדים עיקריים :
מוקד אחד - בזבחים פד. ביחס לדין של אם עלה לא ירד.

16 כך עולה מדברי תוס' הרא"ש בקידושין לו., בסוף ד"ה בני.

17 בשיעור מספר 22, נדון בצדדים נוספים הקשורים לנושא זה.

מוקד שני - בדף סח:-סט. ביחס לדין של טומאת נבלת עוף טהור.

מוקד שלישי - במעילה ב:-ג. ביחס להפקעת מעילה.

נדגיש נקודה אחת בהקשר הספציפי של מליקת זר. כאשר מדברים על פסולו של

זר במליקה יש לזכור שההתייחסות נוגעת לשתי בעיות שונות :

בעיה אחת - הדרישה של כהן במליקה על רקע היותה עבודה וההנחה שזר מופקע

מעבודה. דיון כזה זוקק השוואה של המליקה לשחיטה, לאור קביעת הגמ' ששחיטה לאו עבודה היא.

בעיה שניה - הדרישה של עצמו של כהן במליקה. זו דרישה הנוגעת לחפצא של

כהן, ופסול זר בהקשר זה נובע מכך שציפורנו אינה ציפורן של כהן בחפצא. זהו פסול הדומה לפסול של מליקה בסכין.